

NEJHLEDANĚJŠÍ MUŽ PLANETY

Hotel Mira, Nathanova třída, Hongkong

Středa, 5. června 2013

„Kdybych byl čínský špion, proč bych neletěl přímo do Pekingu? Mohl bych teď žít v paláci a onanovat na internetu.“

EDWARD SNOWDEN

Bylo okolo třetí hodiny ráno místního času, když *Guardian* zveřejnil první Snowdenovo odhalení o NSA. Když tři novináři přišli následujícího rána do jeho hotelového pokoje, byl Snowden jako u vytržení.

Jeho odhalení byla všude. Snowden měl puštěný kanál CNN, a když novináři vešli, zvýšil hlasitost. Wolf Blitzer, moderátor CNN, měl ve studiu tři odborníky, kteří diskutovali o možné identitě neznámého zdroje *Guardianu*. Co to bylo za člověka? Mohl to být někdo z Bílého domu, nespokojený generál či krtek KGB? Byl to ironický moment. „Bylo vtipné je pozorovat, jak spekulují o tom, kdo by to mohl být, když ten člověk sedí před vámi,“ říká MacAskill.

Odpověď veřejnosti překvapila dokonce i Snowdena. Příspěvky na internetu mu vyjadřovaly obrovskou podporu; začalo již dokonce i hnutí s názvem „Obnovte čtvrtý dodatek“. Tato odhalení vztahy mezi ním a *Guardianem* silně upevnila: Snowden si nyní mohl být jistý, že noviny jednaly v dobré víře. Jeho hlavním cílem bylo započít debatu a teď cítil, že článek o Verizonu měl opravdu velký dopad.

MackAskill přemítal, zda nebude jejich zdroj najednou nafoukaný, domýšlivý či majetnický, když se na něj teď upínala pozornost

celého světa. Stal se pravý opak, Snowden zůstal vůči veškerému tomu šílenství naprosto apatický a napjatě poslouchal zprávy. Vypadalo to ovšem, že velmi dobře chápal rozsah toho, co způsobil. Nyní již nebylo cesty zpět. Pokud by se vrátil na Havaj, čekalo by ho tam pouze zatčení a uvěznění. Jeho život se navždy změnil.

Takže co teď? Snowden novinářům vykreslil nejpravděpodobnější směr, kterým se jeho život bude nyní ubírat. Očekával, že ho v Hongkongu zatkne čínská policie, nastane právní bitva, která bude trvat několik měsíců, možná dokonce i rok. Vše to vyvrcholí tím, že Snowdena pošlou zpět do USA a pak... už ho čeká jen mnoho dekad strávených ve vězení.

Snowden odcizil neskutečně velké množství materiálu nejen z interních souborů NSA, ale také z britské agentury GCHQ, která zřejmě důvěřivě posílala informace svým americkým kolegům.

„Kolik britských dokumentů máte k dispozici?“ zeptal se MacAskill.

„Okolo padesáti až šedesáti tisíc,“ odpověděl Snowden.

Svému plánu kontaktovat média obětoval řadu měsíců a byl velice pečlivý. Měl řadu přísných podmínek, které měla média dodržovat při práci s tajným materiálem. Trval na tom, že dokumenty NSA/GCHQ, které obsahovaly údaje o špehování, mají jít k příslušným subjektům, kterých se sledování týká. Cítil, že média v Hongkongu mají právo mít informace ohledně sledování Hongkongu, brazilský materiál by měla dostat brazilská média a tak dále. V tomto bodě byl neústupný. Pokud by se ovšem materiály dostaly do rukou třetím stranám jako například Rusům či Číňanům, čelil by Snowden obviněním z toho, že je zrádcem či zahraničním agentem, přičemž ovšem ani jedno z toho nebyla pravda.

Snowden počítal s možností, že zahraniční zpravodajské služby se budou snažit získat materiály, které měl k dispozici, a byl odhodlaný

tomu zabránit. Jako pro špiona bylo jednou z jeho povinností chránit americká tajemství před čínskými útoky. Věděl velmi dobře, čeho jsou nepřátelé Ameriky schopní, a Snowden proto opakovaně zdůrazňoval, že nechce poškodit americké zpravodajské operace v zahraničí.

„Měl jsem přístup k úplnému soupisu kohokoliv, kdo pro NSA pracoval. Znal jsem celou zpravodajskou komunitu a veškeré tajné prostředky používané po celém světě. Mohl jsem si najít polohy všech našich stanic a zjistit všechny prováděné mise... kdybych chtěl USA poškodit, stačilo by mi pouze jediné odpoledne k tomu, abych vypnul jejich sledovací systém. To ale nikdy nebyl můj záměr,“ říká.

Když byl později obviněn ze „zrady“, vykreslil ještě detailnější obrázek: „Zeptejte se sami sebe: kdybych byl čínský špion, proč bych neletěl přímo do Pekingu? Mohl bych teď žít v paláci a hladit si fénixe.“

Během jejich setkání v Hongkongu řekl Snowden novinářům, že obyvatelé zemí, které ve veřejném zájmu uznávaly informování o nelegálních aktivitách, měli právo dozvědět se o tom, co se děje. Chtěl, aby *Guardian* a jeho mediální partneři materiály očistili o cokoliv, co by mohlo poškodit legitimní zpravodajské operace. Toto byly jeho podmínky. Novináři s nimi souhlasili.

Bylo zapotřebí provést také technická opatření – soubory na flash discích byly velmi složitě zakódovány mnoha různými hesly. Nikdo neznal všechna přístupová hesla.

Novináři, se kterými se Snowden zkontaktoval, měli nyní k dispozici studnici tajemství nevídaných rozměrů. U odhalení WikiLeaks, která zveřejnil *Guardian* v Londýně v roce 2010, šlo o diplomatické telegramy a válečné deníky z Afghánistánu a Iráku odcizené členkou armády Chelsea Manningovou. Pouze několik z nich, pouhých 6 %, bylo označeno jen jako „tajné“. Odhalení, která přinesl Snowden, ovšem byla něco úplně jiného. Dokumenty byly označeny jako „přísně tajné“ nebo vyšší. Pouze jedinkrát došlo k tomu, že špioni Burges,

Maclean a Philby s diplomem z Cambridge přešli na druhou stranu – do Sovětského svazu. Nikdy předtím se ovšem nestalo, že by se někomu podařilo vynést na světlo tak obrovské množství tajných informací.

Snowden ve svém pokoji většinou nosil jen obyčejné tričko, ale ve čtvrtku 6. června zorganizoval Greenwald změnu oděvu. Snowden si oblékl šedou, vyžehlenou košili a od svého tradičního místa na posteli se přesunul na židli: za ním bylo umístěno zrcadlo, které pokoj vykreslovalo jako prostornější a ne tolik stísněný.

Snowden se chystal natočit svůj první veřejný rozhovor. Byl to zároveň moment, ve kterém se měl představit světu a přiznat se – nebo spíše hrdě se přihlásit k tomu, že on je oním zdrojem, který má na svědomí únik informací z NSA. Řekl Greenwaldovi: „Nehodlám lhát o tom, kdo jsem, jelikož jsem neudělal nic špatného.“ Byl to odvážný krok, který Snowden velmi dlouho zvažoval. Jeho důvody novináře zaujaly. Zaprvé, jak řekl MacAskillovi, velmi dobře věděl, v jakém nebezpečí se ocitli jeho kolegové, když se agentura rozhodla nalézt v jejich řadách anonymní zdroj, a na vlastní kůži zažil „strašné následky, kterým čelili podezřelí“. Řekl, že své kolegy nechce vystavit takovému osudu.

Zadruhé znal neskutečné technické možnosti NSA; bylo tedy jen otázkou času, než se jim ho podaří vystopovat. Jeho plán byl, že po zveřejnění prvních příběhů se sám odhalí veřejnosti. To ovšem neznamenalo, že chtěl Snowden následovat šlépěje Chelsea Manningové, jejíž zatčení v roce 2010 a nelítostné zacházení ve vězení bedlivě sledoval. „Manningová byla klasický informátor. Inspirovalo ji veřejné blaho.“ Výsledkem toho se Manningová ocitla před vojenským soudem ve Fort Meade, který se nacházel přímo vedle centrály NSA a který ji velmi rychle odsoudil na 35 let ve vězení.

Snowden v činech Manningové viděl jasný důkaz toho, že je pro informátora v Americe nemožné dostat spravedlivého soudu. Dlouhý

pobyt ve vězení by zhatil debatu, kterou chtěl Snowden svými činy vyprovokovat.

Poitrasová natáčela Snowdena od jejich prvního setkání, což mělo za následek to, že jejich interakce byly zpočátku značně strnulé, teď ovšem Snowden souhlasil s rozhovorem přímo na kameru. Snowden sám sebe nazýval „panenským zdrojem“, jelikož se v minulosti úzkostlivě vyhýbal jakémukoliv kontaktu s reportéry a médii a svůj obličej neukázal ani na fotkách, které zveřejňovala jeho přítelkyně na svém blogu. Byl si ale bolestivě vědom toho, co všechno je nyní v sázce. Teď pro něj byl nejdůležitější rozsudek veřejnosti a v tomto ohledu mu právě rozhovor na kameru mohl pomoci ukázat se v co nejlepším světle.

Greenwald seděl naproti Snowdenovi a kladl mu otázky. Jako právník a zkušený reportér byl Greenwald na nahrávané rozhovory zvyklý. Nikdo ovšem nevěděl, jak se před kamerou bude chovat Snowden.

Snowden ale všechny překvapil, jelikož přestože byl v tomto ohledu nováčkem, byly jeho odpovědi jasné a srozumitelné a zřetelně vyjádřil, co ho motivovalo k tomu udělat takto riskantní krok. Nejdůležitější ovšem bylo, že působil jako duševně zdravý člověk.

Když mu Greenwald položil otázku, proč se rozhodl stát se informatorem, Snowden mu odpověděl, že se nejprve snažil bojovat uvnitř systému, až mu nakonec došlo, že neexistuje žádná jiná alternativa než z něj vystoupit: „Když máte jako systémový administrátor privilegovaný přístup do různých zpravodajských agentur, jste vystaven mnohem širšímu měřítku informací než řadový zaměstnanec.“

To, co viděl, ho hluboce vyděsilo. „I když neděláte nic špatného, jste neustále sledováni a vaše aktivity jsou nahrávány,“ řekl *Guardianu*. „Schopnosti systémů, které vaše informace uchovávají, se každým rokem rapidně zvyšují, až se nakonec dostaneme do bodu, kdy... nemusíte udělat nic špatného, jen začnete být podezřelý, třeba pouze

kvůli jedinému špatnému telefonátu. Potom agentury využijí tento systém, aby prošly celou vaši minulost a pečlivě přezkoumaly každé rozhodnutí, které jste kdy udělali, každého přítele, se kterým jste kdy mluvili. Na základě těchto informací vás poté napadnou a z vašeho nevinného života si odvodí závěry a ve správném kontextu vás vykreslí jako zločince.“

K tomu, proč se rozhodl odhalit tajné informace a nést za to po zbytek svého života následky, dodal: „Uvědomíte si, že toto je svět, který jste pomohli stvořit, a s každou generací se to bude jen zhoršovat, jelikož příští generace ještě rozšíří schopnosti tohoto útlaku.“

MacAskill, který ho napjatě pozoroval, měl pocit, že Snowden je na kameře ještě lepší než mimo ni.

Dny strávené v Hongkongu se novinářům slévaly jeden do druhého, jelikož byly plné vyčerpávající práce a energii pokračovat jim dodávalo nadšení, adrenalin a strach.

V hotelu Mira ukázala Poitrasová zbylým dvěma novinářům skvěle natočený videový záznam rozhovoru, ze kterého udělala 17minutový film. Začínal záběrem na přístav v Hongkongu a sametově temnou oblohu nad ním. Název zněl jednoduše: „Informátor o PRISM“. Novináři diskutovali o částech, které by bylo možné vystříhnout, až nakonec Poitrasová celý rozhovor vměstnala do videa dlouhého 12 a půl minuty, přičemž další rozhovor měl vyjít až později.

„Cítil jsem se jako ve špionážním filmu,“ komentuje to MacAskill. Jak se jim, pro všechno na světě, mělo podařit bezpečně převézt klíčový materiál do New Yorku a Londýna?

MacAskill šéfredaktorovi *Guardianu* poslal zašifrovanou zprávu, že potřebují technickou pomoc. David Blishen, systémový editor pro *Guardian*, byl člověk, jenž měl schopnosti, o kterých se většině novinářů ani nesnilo. Zároveň také rozuměl tomu, jak funguje proces redigování.

Během vyšetřování WikiLeaks pomáhal Blishen redigovat jména zdrojů zejména z Afghánistánu, Iráku či Běloruska, kteří mluvili s americkými diplomaty a při vyzrazení jejich identity by se mohli ocitnout v nebezpečí. (Toto byl důležitý, ale ve výsledku naprosto zbytečný krok, jelikož v létě 2011, 6 měsíců po odhalení diplomatických telegramů, zveřejnil Julian Assange celý neredigovaný soubor dokumentů.)

Blishen byl povolán a vyslán dalšího dne do Hongkongu. I pro něj byl tento výlet nostalgickým návratem. Narodil se tu v tehdejší kolonii v roce 1972, jelikož sem byl přemístěn jeho otec, který pracoval jako vládní úředník. MacAskill si k Blishenovi ráno přisedl u snídaně a oba vzpomínali na skotský deník, ve kterém oba pracovali. „Ewen mi vůbec nic neprozradil, nevěděl jsem, proč jsem přiletěl,“ říká Blishen. Po snídani mu MacAskill řekl, aby svůj mobil nechal na recepci, a navrhl, aby se šli společně projít. Jakmile byli venku, dal mu MacAskill malou paměťovou kartu. Nevypadala nic moc, i když paměť měla velkou – 32 GB.

Blishen měl za úkol převézt Snowdenovo video zpět do *Guardianu* v New Yorku. Na video se ovšem nejdříve podíval, a co uviděl, ho zaujalo: „Umí se [Snowden] vyjádřit a vypadá to, že má pevné zásady. U Assange a Manningové se dá polemizovat o tom, zda jednali racionálně, ale Edward působil naprosto normálně a věrohodně.“ Blishen nervózně nasedl do taxíku a zamířil do svého hotelu v centru.

Taxikář se ho lámanou angličtinou zeptal: „Vy chtít jet za holkama? Ony být levné a velmi hezké. Vy mít rád asijské holky?“

Blishen se potřeboval rychle dostat do svého pokoje, a proto dal taxikáři jasně najevo, že nemá zájem. Ten chvíli přemýšlel a pak se rozzářil: „Aha, vy mít rád kluky! Jako já?“ Blishen unaveně odpověděl: „Jsem velmi nudný, jen se chci dostat zpátky do hotelu.“ Taxikář na něj naléhal: „Co vy chtít dělat v hotelu?“ I když bylo teprve půl osmé večer, Blishen mu řekl, že chce jít spát. „Musel jsem být jeho nejhorší a nejnudnější pasažér.“

Ve svém hotelu Lan Kwai Fong poslal Blishen zašifrovanou zprávu Jamesi Ballovi, který též pracoval pro *Guardian*. Poté zašifroval video s rozhovorem a bezpečně ho poslal Ballovi do New Yorku. Hesla poslal zvlášť. Následovala pohroma. Novinářům v americkém *Guardianu* se nepodařilo soubor otevřít a čas jim rychle utíkal. Nakonec byl Blishen nucen poslat video znovu, ovšem tentokrát nezaheslované, což znamenalo, že se do něj mohla nabourat NSA. Měli ale štěstí a video dorazilo nepoškozené.

I přesto, že Snowden po celou dobu dával najevo, že se hodlá odhalit veřejnosti, v redakci v New Yorku vyvolal záznam, na kterém hovoří sám Snowden, obrovskou úlevu. „Byli jsme z toho v šoku, působil jako milý a věrohodný člověk. Všechno, co říkal, znělo přesvědčivě,“ říká Millar. Když nastala chvíle, kdy se mělo video zveřejnit, byli všichni v místnosti velmi vzrušení. „Byl to děsivý okamžik,“ dodává Gibsonová. Zůstávala ale stále otázka: bylo skutečně správné to udělat? Snowden znovu vykonal vlastní strategická rozhodnutí, když se rozhodl vytáhnout z rukávu jedno ze svých posledních es.

V redakci bylo spolu s Rusbridgerem pět lidí. Video bylo zveřejněno okolo 3. hodiny odpoledne místního času. „Bylo to jako časovaná bomba,“ říká Rusbridger. „Je to těch několik vteřin naprostého ticha, kdy bomba vybuchne a ještě se nic nestane.“ Televizní monitory byly nastaveny na různé kanály a téměř hodinu běžely na všech obrazovkách přednahrané nedělní zprávy. A potom, přesně ve 4 hodiny odpoledne, to konečně začalo. Snowdenův obličej se objevil na každé televizní stanici a CNN odvysílala celé 12minutové video.

Když bylo video zveřejněno na internetu, byly v Hongkongu 3 hodiny v noci. Twitter okamžitě vybuchl. Tento příběh se stal nejsledovanějším článkem v historii *Guardianu*.

„Je velmi nezvyklé, když se zdroj takto odhalí veřejnosti, takže jsme věděli, že toto video bude opravdu velké,“ vzpomíná MacAskill. „Celá

choreografie důležitých odhalení následovaných tímto videem byla geniální.“

V jediném okamžiku se ze Snowdena, kterého znali jen jeho přátelé, rodina a kolegové, stal světový fenomén. Najednou byl zdrojem protichůdných názorů ohledně role státu, hranic soukromí a bezpečí a celé moderní civilizace.

Snowden to přijal klidně a s humorem. Ve svém pokoji č. 1014 si psal online s Greenwaldem a MacAskillem a unaveně žertoval o své nově nabyté „slávě“ a o online komentářích, které video vyprovokovalo. Video viděl až poté, co bylo zveřejněno online. (Poitrasová mu ho sice poslala předem, ale měl problém s připojením k internetu, a tak ho nemohl zhlédnout.) Byl tu ale jeden fakt, který se nedal přehlížet: teď, když všichni věděli, kdo je Edward Snowden, se z něj naráz stal nejhledanější muž planety.

A lov brzy vypukl. Greenwald byl v jednom ze svých mnoha televizních rozhovorů pro CNN zachycen s titulkem „Glenn Greenwald, Hongkong“, což bylo dostatečně velké vodítko pro kohokoliv, kdo se právě díval, kde se zdroj *Guardianu* právě nachází. Místní čínská média a zahraniční novináři nyní pečlivě studovali jednotlivé snímky, které by jim mohly prozradit něco dalšího. Poitrasová je nejprve navedla na falešnou stopu, jelikož úvodní záběr byl natočen z hotelu W, takže novináři předpokládali, že právě tam bude i Snowden. Jeden z nich ale nakonec použil Twitter a podařilo se mu identifikovat hotel Mira podle jejich lamp.

V pondělí 10. června Poitrasová naposledy natočila Snowdena, když si balil věci a chystal se opustit hotel. Chovala vůči němu ochranné city, znala ho nejdéle a od samého počátku mu věřila. Na rozloučenou ho objala. „Nevím, co chtěl v tu chvíli udělat, neměla jsem tušení, jaký byl jeho další plán,“ říká.

Snowden zmizel.

V hotelu W se MacAskill rozhodl zajít si pro kávu a koupit si sako a košili, jelikož si sbalil věci jen na dva dny. Obklopili ho reportéři ze CNN. Šel do obchodu Marks and Spencer, a když se vrátil, v hotelu panoval naprostý zmatek. Televizní štáby a reportéři okupovali každický kousek hotelové vstupní haly. Aby toho nebylo málo, manažer hotelu MacAskillovi a spol. oznámil, že je hotel nyní „plný“, a požádal je, aby odešli. Vyklouzli vchodem pro zaměstnance a naskočili do připraveného taxíku, který je převezl do hotelu Sheraton. Večer je reportéři našli znovu. MacAskill proto před spaním postavil před dveře židli. Toto opatření by ho mohlo včas upozornit, kdyby se někdo snažil dostat dovnitř.

Uběhly dva dny a Greenwald, MacAskill a Poitrasová oslavili konec svého výletu lahví vína a sýrem v hotelovém pokoji, ze kterého měli výhled na přístav. MacAskill brzy usnul, byl úplně vyčerpaný. Brzy ráno ho Poitrasová vzbudila se znepokojivou novinou. Snowden jí poslal zprávu, že je v nebezpečí, naznačil, že bude zřejmě zatčen, a poté se z konverzace odhlásil. MacAskill zavolał Snowdenovým právníkům v Hongkongu, kteří se jeho případem zabývali, ale nikdo to nezvedal. Zavolał proto na policejní stanici, kde se dočkal pouze nahrané zprávy. O dvě hodiny později mu zavolał jeden z právníků a řekl mu, že je Snowden v pořádku. Detaily byly nejasné, ale vypadalo to, že Snowden unikl jen o vlasek.

Jak dlouho se může schovávat, než ho americké síly dostihnou?